

MÜASİR DÖVRDƏ BANKLARIN AUDİTİNDƏ ÇƏTİNLİKLƏR VƏ YENİ ÇAĞIRIŞLAR

AZAD ƏLİYEV,
"KPMG AUDİT AZƏRBAYCAN" MMC-nin
AUDİT ÜZRƏ MENECERİ

Bank sektoru müasir iqtisadiyyatın əsas dayaqlarından biri hesab olunur və maliyyə sisteminin sabitliyinin qorunmasında mühüm rol oynayır. Son illərdə qlobal iqtisadi proseslərin sürətlənməsi, rəqəmsal texnologiyaların inkişafı, maliyyə bazarlarında qeyri-müəyyənliyin artması və yeni tənzimləyici tələblərin meydana çıxması bankların fəaliyyət mühitini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirmişdir. Bu dəyişikliklər bank auditinin mahiyyətinə də təsir göstərərək auditorlar qarşısında yeni çağırışlar yaratmışdır. Müasir auditor artıq yalnız maliyyə hesabatlarının düzgünlüyünü yoxlamır, eyni zamanda risklərin idarə olunması sistemlərini, informasiya texnologiyalarını, kibertəhlükəsizlik mexanizmlərini və mürəkkəb maliyyə modellərini qiymətləndirməlidir. Bu məqalədə müasir bank auditində mövcud əsas çətinliklər və yeni çağırışlar araşdırılır.

Qlobal maliyyə böhranlarından sonra bank sektoruna nəzarət və audit məsələləri həm tənzimləyici qurumların, həm də investorların diqqət mərkəzində olmuşdur. Bankların maliyyə sistemində oynadığı mühüm rol onların fəaliyyətinin etibarlı və şəffaf olmasını zəruri edir. Məhz buna görə bank auditləri digər müəssisələrin auditləri ilə müqayisədə daha yüksək risk səviyyəsi və daha mürəkkəb audit prosedurları ilə xarakterizə olunur.

Son onillikdə bankların fəaliyyətində baş verən dəyişikliklər audit yanaşmalarına da təsir göstərmişdir. Rəqəmsal bankçılığın inkişafı, onlayn xidmətlərin genişlənməsi, süni intellektin tətbiqi, IFRS 9-un qüvvəyə minməsi və kibertəhlükələrin artması auditorların diqqət yetirməli olduqları sahələrin dairəsini genişləndirmişdir. Nəticədə bank auditləri artıq yalnız maliyyə göstəricilərinin yoxlanılması ilə məhdudlaşmır, həm də risk yönümlü kompleks qiymətləndirmə prosesinə çevrilmişdir.

Müasir bank auditinin qarşılaşdığı əsas problemlərdən biri kredit risklərinin qiymətləndirilməsi ilə bağlıdır. Bankların aktivlərinin əhəmiyyətli hissəsi kredit portfellərindən ibarət olduğuna görə kredit risklərinin düzgün qiymətləndirilməsi maliyyə hesabatlarının etibarlılığı üçün həlledici əhəmiyyət daşıyır. IFRS 9 standartının tətbiqindən sonra gözlənilən kredit zərərlərinin hesablanması auditorlar üçün ən mürəkkəb sahələrdən birinə çevrilmişdir. Kredit riskinin müəyyən edilməsi zamanı istifadə olunan makroiqtisadi proqnozlar, statistik modellər və rəhbərliyin peşəkar mülahizələri audit riskini artıran əsas amillər hesab olunur.

Bank auditində digər mühüm çətinlik məlumatların həcmi və mürəkkəbliyi ilə əlaqədardır. Müasir banklar hər gün milyonlarla əməliyyat həyata keçirirlər. Ənənəvi audit yanaşmaları bu qədər böyük məlumat axınının tam şəkildə təhlil edilməsinə imkan vermədiyindən auditorlar getdikcə daha çox məlumat analitikası alətlərindən və avtomatlaşdırılmış audit texnologiyalarından istifadə etməyə məcbur olurlar. Bununla belə, böyük məlumat bazalarının audit olunması yeni metodoloji yanaşmalar və əlavə texniki biliklər tələb edir.

Rəqəmsal transformasiya bank sektorunda fəaliyyət risklərinin xarakterini də dəyişmişdir. Əvvəllər əsas diqqət maliyyə risklərinə yönəldiyi halda, bu gün informasiya texnologiyaları və kibertəhlükəsizlik riskləri banklar üçün ən mühüm təhlükələrdən biri hesab olunur. Kiberhücumlar, məlumat sızmaları və sistem nasazlıqları bankların maliyyə vəziyyətinə və nüfuzuna ciddi zərər vura bilər. Bu səbəbdən auditorlar yalnız maliyyə hesabatlarını deyil, həm də informasiya sistemləri üzərində qurulmuş nəzarət mexanizmlərinin

effektivliyini qiymətləndirməlidirlər.

Bank auditində peşəkar mühakimənin rolu da əvvəlki dövrlərlə müqayisədə daha da artmışdır. Müasir maliyyə alətləri və mürəkkəb qiymətləndirmə modelləri auditorlardan daha yüksək səviyyədə analitik düşünmə tələb edir. Xüsusilə maliyyə alətlərinin ədalətli dəyərinin müəyyən edilməsi, kredit risklərinin qiymətləndirilməsi və gələcəyə yönəlmiş fərziyyələrin təhlili zamanı auditorun peşəkar skeptisizmi əsas rol oynayır. Hesablamaların böyük hissəsi rəhbərliyin qəbul etdiyi fərziyyələrə əsaslandığından auditorların həmin mülahizələrin əsaslılığını diqqətlə qiymətləndirməsi tələb olunur.

Tənzimləyici mühitdə baş verən dəyişikliklər də bank auditinin mürəkkəbliyini artıran amillərdən biridir. Son illərdə beynəlxalq maliyyə bazarlarında şəffaflığın artırılması məqsədilə yeni standartlar və nəzarət mexanizmləri tətbiq edilmişdir. Basel tələbləri, IFRS standartları və risk idarəetməsi ilə bağlı yeni normativ aktlar bankların hesabatlılıq öhdəliklərini genişləndirmişdir. Auditorlar bu tələblərin düzgün tətbiq olunub-olunmadığını qiymətləndirməli və maliyyə hesabatlarının müvafiq standartlara uyğunluğunu təmin etməlidirlər.

Müasir bank auditində yeni çağırışlardan biri də ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə məsələlərinin əhəmiyyətinin artmasıdır. ESG göstəriciləri artıq investorların və maliyyə bazarlarının diqqət mərkəzindədir. Banklar maliyyələşdirdikləri layihələrin ətraf mühitə və cəmiyyətə təsiri barədə daha geniş məlumat açıqlayırlar. Bu isə auditorların fəaliyyət sahəsini genişləndirərək qeyri-maliyyə məlumatlarının etibarlılığının qiymətləndirilməsini də əhatə etməyə başlamışdır.

Süni intellekt və avtomatlaşdırma texnologiyaları audit peşəsinə həm imkanlar, həm də yeni risklər gətirmişdir. Süni intellekt əsaslı alətlər auditorlara böyük həcmdə məlumatları daha sürətli təhlil etməyə və anomaliyaları aşkar etməyə imkan verir. Eyni zamanda bu texnologiyaların şəffaflığı, etibarlılığı və qərarların əsaslandırılması məsələləri yeni audit riskləri yaradır. Gələcəkdə auditorların yalnız maliyyə biliklərinə deyil, həm də texnologiya və məlumat analitikası sahəsində dərin biliklərə malik olması vacib olacaqdır.

Bank auditində insan kapitalı ilə bağlı problemlər də diqqət çəkən məsələlərdəndir. Audit sahəsində istifadə olunan texnologiyaların sürətli inkişafı auditorların peşəkar biliklərini daim yeniləməsini tələb edir. Müasir auditor mühasibat uçotu və audit standartları ilə yanaşı risk menecmenti, informasiya texnologiyaları, məlumat analitikası və kibertəhlükəsizlik sahələrində də müəyyən biliklərə malik olmalıdır. Bu isə peşənin multidissiplinar xarakter daşımağa başladığını göstərir.

Azərbaycan bank sektorunda da qlobal tendensiyalara uyğun olaraq audit prosesləri əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalır. Son illərdə bankların rəqəmsallaşması, risk idarəetməsi sistemlərinin inkişafı auditorlar qarşısında yeni vəzifələr qoymuşdur. Xüsusilə kredit risklərinin qiymətləndirilməsi, informasiya sistemlərinin etibarlılığı və yeni texnologiyaların auditə inteqrasiyası gələcək dövrün əsas istiqamətləri hesab olunur.

Nəticə olaraq, müasir dövrdə bankların auditi ənənəvi maliyyə hesabatı yoxlamasından daha geniş məzmun kəsb edən kompleks fəaliyyət sahəsinə çevrilmişdir. Kredit risklərinin artması, rəqəmsal transformasiya, kibertəhlükələr, mürəkkəb maliyyə alətləri və ESG tələbləri auditorların qarşısında yeni çağırışlar yaratmışdır. Bu şəraitdə auditorların rolu yalnız maliyyə məlumatlarının düzgünlüyünü təsdiq etməkdən ibarət deyil, həm də bankların fəaliyyətində mövcud olan risklərin obyektiv qiymətləndirilməsini təmin etməkdir.

Gələcəkdə bank auditinin inkişafı texnologiyanın daha geniş tətbiqi, məlumat analitikasının güclənməsi və risk yönümlü audit yanaşmalarının təkmilləşdirilməsi ilə bağlı olacaqdır. Bu dəyişikliklər fonunda auditorların peşəkar bilik və bacarıqlarını davamlı şəkildə inkişaf etdirməsi bank sektorunda şəffaflığın və etibarlılığın qorunmasının əsas şərtlərindən biri olaraq qalacaqdır.